

ПРОФЕСІЙНЕ ВИХОВАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

© Головко В. А., 2016
<http://orcid.org/0000-0002-2108-2143>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.57546>

На основі аналізу наукової літератури у статті розкрито сутність таких понять як «професія», «виховання» і «професійне виховання». Зазначено, що професійне виховання як спеціально організований, контрольований процес, орієнтований на формування професійної спрямованості, любові та інтересу до обраної професії, професійної етики, майстерності та інших професійно необхідних якостей студента.

Зроблено висновок про те, що результатом процесу професійного виховання, є фахівець, виконання професійних обов'язків якого, відрізняється відповідальністю, високою якістю, продуктивністю, та демонструванням високого рівня професійної вихованості.

Ключові слова: професія; виховання; професійне виховання; студент.

Головко В. А. Профессиональное воспитание в высшем учебном заведении как педагогическая категория

На основе анализа научной литературы в статье раскрыт смысл таких понятий как «профессия», «воспитание» и «профессиональное воспитание». Подчеркнуто, что профессиональное воспитание как специально организованный, контролируемый процесс, ориентирован на формирование профессиональной направленности, любви и интереса к избранной профессии, профессиональной этики, мастерства и других профессионально необходимых качеств студента.

Сделан вывод о том, что результатом процесса профессионального воспитания, является специалист, выполнение профессиональных обязанностей которого, отличается ответственностью, высоким качеством, производительностью и демонстрацией высокого уровня профессиональной воспитанности.

Ключевые слова: профессия; воспитание профессиональное воспитание студент.

Golovko V. A. Professional education at a higher education institution as a pedagogical category.

Based on the analysis of scientific literature revealed the essence of the concepts of "profession", "education" and "professional education". Based on the positions of scientists clarified that professional education is a process of personal

and professional development of students, and is an organic component of social education, the formation of personality in the social sense, and familiarizing students for professional activity as a subject in the narrow sense under the control of the especially organized, process which is a non-rigid, methodical management of circumstances, focused on the formation of "professional orientation", love and interest in their chosen profession, professional ethics, professional skills and other qualities required of the student.

It is concluded that the result of the process of vocational education, is a specialist, performance of professional duties of whom differs liability, high quality, performance and demonstration of the high level of professional education, which is a professionally important motives, goals, knowledge, attitude, quality, and professionally suitable behavior.

Key words: *profession; education; professional education; student.*

Постанова проблеми. Динамічний розвиток сучасного суспільства зумовлює постійне підвищення вимог до підготовки майбутніх фахівців у різних професійних галузях. Основою реформування системи вищої освіти сьогодні є гуманізація навчально-виховного процесу що передбачає: розробку й реалізацію на практиці індивідуальної траєкторії фахового становлення студентів; формування у них професійної спрямованості; установку на постійне професійно-особистісне вдосконалення.

З огляду на вищезазначене стає зрозуміло, що залучення студентів до здійснення постійного професійного виховання стає важливою ланкою в процесі їхньої фахової підготовки і актуальною потребою сьогодення в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема професійного виховання досліджували такі науковці як І. Вяткіна, В. Грищенко, А. Катковський, С. Рудишин, О. Ставицький, Л. Серватюк, О. Трегубова, М. Халілова та ін. Сутність та шляхи здійснення професійного виховання в системі вищої освіти визначено в доробках В. Булавко, Я. Гнутель, Р. Гуревич, А. Лігоцький, І. Лікарчук, М. Пузанов, І. Сухиніна, Г. Терещенко, С. Челишева та ін. Загальнотеоретичні основи здійснення професійного виховання й самовиховання студентів вищої школи (В. Белов, М. Боритко, С. Єлканов, О. Кучерявий, Н. Маяковська та ін.); У наукових працях також схарактеризовано процес реалізації професійної підготовки майбутніх фахівців студента за засадах системного (В. Семиченко, В. Сластьонін, М. Нечаєв та ін.) й індивідуалізованого (О. Пехота, А. Ткаченко та ін.) підходів.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу наукової літератури розкрити сутність та особливості поняття «професійне виховання» у вищому навчальному закладі як сучасної педагогічної категорії.

Викладення основного матеріалу. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується глобальними науково-технічними й соціально-економічними змінами, під впливом яких відбувається постійне зростання вимог до професійної освіти майбутніх фахівців. При цьому важливо відзначити, що в умовах подальшого розвитку ринкових відносин традиційна вітчизняна система підготовки кадрів та їх професійного виховання, вичерпала свої можливості, бо неспроможна вирішувати поставлені перед нею нагальні завдання.

Як наголошується в науковій літературі, стратегічною метою розвитку професійної освіти сьогодні є забезпечення найповнішого задоволення потреб країни у висококваліфікованих фахівцях, створення механізму узгодження актуальних потреб науки й виробництва та можливостей професійної підготовки студентів у вищій школі. При цьому важливо враховувати, що у наявній соціально-економічній ситуації більшість випускників вишів змушені самі дбати про майбутнє працевлаштування.

У свою чергу, необхідність орієнтації студентів на самостійний пошук роботи за спеціальністю після отримання вищої освіти вимагає від викладачів вищого навчального закладу приділення значної уваги не лише формуванню фахової компетентності майбутніх фахівців, але й забезпеченню розвитку в них професійно-особистісних якостей, культури спілкування та самопрезентації, умінь орієнтуватися на ринку праці, а цього можна досягти лише шляхом реалізації нової моделі професійного виховання у вищій школі. Тому підвищення вимог до якості професійної освіти охоплює не лише процес навчання студентів ВНЗ, але й їхнє професійне виховання.

Очевидно, що для розкриття сутності дефініції «професійне виховання» важливо спочатку визначитись із понятійним апаратом таких термінів, як «професія» та «виховання».

У контексті цього відзначимо, що в науковому полі термін «професія» трактується досить неоднозначно. Так, автори різних наукових праць під професією розуміють:

- необхідну для суспільства й обмежену (унаслідок поділу праці) галузь прикладання фізичних і духовних сил людини, що дає їй можливість існування й розвитку; комплекс трудових обов'язків, який довго існує; деяку об'єктивну й при цьому цілком регламентовану організацію дій особи (К. Гуревич [3, с. 114]);

- рід діяльності, що вимагає спеціальних знань і підготовки в досить широкій області матеріального і духовного виробництва і накладає на представників цього роду діяльності відповідальність за ефективне виконання обов'язків у системі суспільного поділу праці (В. Ядов [6, с. 103]);

М. Боритко, О. Байбаков, І. Соловцова зазначають, що професія (від лат. *Professio, profiteor* – оголошую своєю справою) – це основний вид соціально-корисної трудової діяльності, що вимагає певної підготовки й яка, як правило, є для дорослої людини джерелом існування. На підставі цих визначень автори формулюють та висновки:

1. Професія пов'язана з трудовою діяльністю людини, а отже, вимагає від людини цілеспрямованої активності, що має предметний характер і стимулює проявлення людини як автономного суб'єкта. Її суб'єктність насамперед проявляється в тому, що вона здатна самостійно визначити напрямок своєї активності, в якій здійснюється її самовираження, самореалізація та самоствердження.

2. Професією називають лише ту працю, що вимагає спеціальної підготовки. Тому під час її здійснення не можна покладатися лише на інтуїцію й натхнення, адже це не гарантує досягнення стабільної результативності роботи.

3. Професія вимагає від працівника співвіднесення діяльності, поведінки та загальних потреб суспільства, мотивації саморозвитку, оцінки власного трудового внеску. При цьому автори звертають увагу на той факт, що якість професійної готовності фахівця оцінюється не лише за наявністю в нього необхідних знань, але і за тим, як він розбудовує відносини зі своїми колегами, керівництвом й підлеглими, які ролі обирає в діловій взаємодії тощо [2, с. 5-6].

Термін «виховання» також має доволі багатогранне коло визначень, одне з найбільш вичерпних, на наш погляд, дає *С. Гончаренко*: «Процес виховання – цілісний процес, у якому органічно поєднані змістова і процесуальна сторони. Змістова сторона процесу виховання характеризує сукупність виховних цілей. Процесуальна – характеризує самокерований процес педагогічної взаємодії

вчителя і учня, що включає організацію і функціонування системи виховної діяльності й самовиховання учнів, спрямованої на реалізацію виховних цілей і формування позитивного досвіду самовдосконалення учнів [7, с. 34]».

Одне з найбільш сучасних, на нашу думку, є визначення І. Підласого: «Процес виховання – це процес формування, розвитку особистості, який включає як цілеспрямований зовнішній вплив, так і самовиховання особистості» [5, с. 266].

Термін «професійне виховання» також не оминається увагою вчених. Так, В. Белов стверджує, що у широкому значенні професійне виховання являє собою складний вид цілеспрямованої педагогічної взаємодії, спрямованої на формування професійної культури майбутнього працівника, яка забезпечує високу якість його трудової діяльності, професійні мотиви, інтереси, цінності, а також професійну компетентність, мобільність й успішність соціальної адаптації випускника, забезпечуючи його конкурентоспроможність на ринку праці. Отже, метою професійного виховання є становлення студентів як компетентних фахівців, які досконало володіють професійними знаннями, вміють творчо застосовувати їх на практиці, здатні знаходити оптимальні нестандартні рішення різних проблем та підготовлені до роботи в умовах ринкових відносин. Важливими результатами цього процесу є також формування у студентів інтересу й поваги до обраної професії, особистої відповідальності за професійну справу та наслідки власної фахової діяльності, відкритості для нових досягнень науки, техніки та практики. Професійне виховання тісно пов'язане з трудовим вихованням та є його логічним продовженням [1 с. 115].

А. Тімонін вважає за доцільне виокремити два основні значення терміну «професійне виховання». У широкому соціальному сенсі він сприймає це виховання як органічну складову соціального виховання, формування особистості. У цьому контексті професійне виховання здійснюється як «цілісний, діалектично суперечливий процес, спрямований на професійне самовизначення, становлення індивіда як суб'єкта професійної діяльності, вибудовування своєї професійної кар'єри».

Під професійним вихованням у вузькому сенсі автор розуміє «спеціально організований і контрольований процес прилучення студента до професійної діяльності під час його професійного становлення як суб'єкта цієї діяльності».

На думку автора, цей процес спрямований на вирішення таких основних завдань:

- розширення й уточнення в професійному навчанні уявлень про професію, про відповідну професійну діяльність, її аксіологічні аспекти;
- проектування студентами власного професійного зростання на основі знань про свої індивідуальні особливості й вимоги професії;
- гармонізація власного ставлення до професії, царини майбутньої професійної діяльності й самого процесу професіоналізації.

Автор також зазначає, що професійне виховання особистості він розглядає з позицій ресурсного підходу, що дозволяє трактувати цей феномен як «процес формування особистісно-професійної позиції індивіда з урахуванням усього різноманіття суб'єктних і об'єктних факторів, що передбачає реалізацію стратегій управління ресурсами, задіяними для здійснення даного процесу». У такому випадку основною метою викладача є реалізація управління процесом становлення особистісно-професійної позиції майбутнього фахівця, що проявляється як «система домінуючих ціннісно-сміслових ставлень фахівця до соціокультурного оточення, самого себе та своєї діяльності» [55-58].

Н. Набіулліна визначає «професійне виховання», з одного боку, як: соціально організований і контрольований процес прилучення студента до професійної праці під час його становлення як суб'єкта цієї діяльності; з іншого – як педагогічну діяльність, спрямовану на формування у студентів «особистісної композиції соціально-ціннісних ставлень до професійної праці як до найважливішої життєвої цінності, що детермінує розвиток професійної спрямованості, професійних здібностей, морально-вольових професійно значущих якостей, які є структурними компонентами професійної вихованості».

Особливістю професійного виховання на думку авторки є те, що за своїм характером педагогічне виховання являє собою процес технологічного (методичного) керування обставинами, які сприяють формуванню у студента «професійної спрямованості, любові та інтересу до обраної професії, розуміння загальновідомого сенсу професійної праці й водночас його значущості для себе особисто (тобто як цінності), свідомого творчого ставлення до професійної діяльності, специфічної професійної поведінки, професійної етики,

майстерності, зрілості, індивідуального стилю, професійної стійкості й надійності» [4 с. 117].

Отже узагальнення науко-педагогічної літератури дозволило сформулювати такі важливі положення:

1) виховання професіонала тісно пов'язане з його розвитком як особистості, причому особистісний простір людини є ширше професійного й суттєво впливає на нього. Крім того, виховання професіонала являє собою «прирощення» до психіки людини, її збагачення новими знаннями, життєвим і соціальним досвідом, тобто цей процес тісно пов'язаний з її психологічним становленням;

2) професійне виховання особистості є динамічним процесом, який значною мірою залежить від зовнішніх умов. Адже відбуваються постійні зміни змісту професії, вимог суспільства до неї, її співвідношення з іншими професіями. Також може відбуватися перетворення мотиваційної сфери викладача, його персональних цінностей та ідеалів тощо [8, с. 55-60];

3) професійне виховання здійснюється не ізольовано, а завжди під значним впливом макросфери (соціально-економічних умов, політики, ідеології, моралі суспільства) і мікросфери (конкретного колективу), а його ефективність значною мірою підвищується за умови прояву особистістю активності у власному професійно-особистісному становленні;

4) результатом професійного виховання є сформованість особистісних рис фахівця: дотримання професійної етиці, індивідуальна соціальна відповідальність, внутрішній локус контролю, смислотворчість (спроможність знаходити нові позитивні смисли у своєму житті й роботі), внутрішня діалогічність особистості, адекватна самооцінка і готовність до диференційованої оцінки рівня власного професіоналізму);

Висновок. На підставі врахування точок зору різних науковців визначено, що професійне виховання являє собою процес становлення особистості майбутнього фахівця, який здатний ефективно виконувати свої професійні обов'язки й демонструє високий рівень професійної вихованості. При цьому під професійною вихованістю мається на увазі сформованість інтегрованої особистісної якості, що комплексно поєднує в собі професійно важливі мотиви, цілі, знання, ставлення, професійно доцільну поведінку.

Література

1. Белов В. И. Система профессионального воспитания в современных социально-экономических условиях развития образования : док-ра пед. наук : 13.00.08 / В. И. Белов. – С.- Петербург, 2006. – 385с.
2. Борытко Н. М. Введение в педагогическую деятельность : учеб. / Н. М. Борытко, А. М. Байбаков, И. А. Соловцова ; под ред. Н. М. Борытко. – Волгоград : Изд-во ВГИПК РО, 2006. – 160с.
3. Гуревич К. М. Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы / К. М. Гуревич. – М. : Издательство «Наука», 1970. – 272 с.
4. Набиуллина Н. П. Профессиональное воспитание студентов в среднем профессиональном учебном заведении системы потребительской кооперации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. П. Набиуллина. – Казань, 2002. – 234с.
5. Практична педагогіка або три технології : інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І.П. Підласий ; М-во освіти і науки України. - Київ : Слово, 2004. – 484с.
6. Социально-психологический портрет инженера / Под ред. В. А. Ядова. – М.: Мысль, 1977. – 237с.
7. Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; За ред. В. В. Радула. – К., 2004. – 216с.
8. Тимонин А. И. Профессиональное воспитание как воспитание социальное / А. И. Тимонин // Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. Серия Гуманитарные науки : Педагогика. Психология. Социальная работа. Акмеология. Ювенология. Социокинетика. – Кострома : КГУ им. Н.А. Некрасова, 2012. – Вып. № 1. – Т. 18. – С. 55-58.